

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA SALOMATLIKKA QADRIYATLI MUNOSABATNI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARI

Qoraboyeva Zohidaxon To‘lanboyevna,
Namangan davlat pedagogik instituti
Maktabgacha ta‘lim kafedrası dotsenti

Raxmonova Gulchehra Xamidullo qizi,
Namangan davlat pedagogik instituti magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda salomatlikka qadriyatli munosabatni shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari va tamoyillari tahlil etilgan. Tadqiqotda bolalarning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy salomatligini uyg‘un rivojlantirish muhim pedagogik vazifa sifatida yoritiladi. Shuningdek, sog‘lom turmush tarzini shakllantirishda oilaviy muhit, maktabgacha ta‘lim tashkilotlari va pedagoglarning o‘rni asoslab beriladi. Maqolada integrativ, shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatga asoslangan va uzluksizlik tamoyillarining mazmun-mohiyati ochib berilib, ularni amaliyotga joriy etish yo‘llari ko‘rsatib o‘tiladi. Natijada bolalarda sog‘lom hayot tarziga nisbatan ongli, barqaror va qadriyatli munosabatni shakllantirishning samarali mexanizmlari taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta‘lim, salomatlik, qadriyatli munosabat, sog‘lom turmush tarzi, pedagogik tamoyillar, jismoniy rivojlanish, tarbiya, integrativ yondashuv.

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретико-педагогические основы и принципы формирования ценностного отношения к здоровью у детей дошкольного возраста. Особое внимание уделяется гармоничному развитию физического, психического и социального здоровья ребенка. Обосновывается роль семьи, дошкольных образовательных учреждений и педагогов в формировании здорового образа жизни. В работе раскрываются сущность и содержание таких принципов, как интегративность, личностно-ориентированный подход, деятельностный подход и принцип непрерывности, а также пути их реализации на практике. В результате предлагаются эффективные механизмы формирования устойчивого и осознанного отношения к здоровью как важной жизненной ценности.

Ключевые слова: дошкольное образование, здоровье, ценностное отношение, здоровый образ жизни, педагогические принципы, физическое развитие, воспитание, интегративный подход.

Abstract. This article examines the theoretical and pedagogical foundations and principles of forming a value-based attitude toward health in preschool children. The study highlights the importance of harmonizing physical, psychological, and social aspects of child development as a key pedagogical objective. It emphasizes the role of family, preschool educational institutions, and educators in promoting a healthy lifestyle. The paper analyzes core principles such as integrative approach, learner-centeredness, activity-based learning, and continuity, and discusses their practical implementation. As a result, effective mechanisms for developing a stable, conscious, and value-oriented attitude toward health among preschool children are proposed.

Keywords: preschool education, health, value-based attitude, healthy lifestyle, pedagogical principles, physical development, upbringing, integrative approach.

Kirish. Maktabgacha ta‘lim tizimi uzluksiz ta‘limning muhim bo‘g‘ini sifatida shaxsning har tomonlama rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, ushbu bosqichda bolalarda sog‘lom turmush tarziga oid bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish, ularning salomatlikka nisbatan ongli va qadriyatli munosabatini

rivojlantirish dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki aynan maktabgacha yosh davri bolaning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy rivojlanishining intensiv bosqichi bo'lib, bu davrda shakllangan hayotiy odatlar va qadriyatlar keyingi ta'lim bosqichlari hamda butun hayot faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy jamiyatda sog'lom turmush tarzini shakllantirish masalasi global muammolardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Bolalar salomatligining yomonlashuvi, jismoniy faollikning kamayishi, raqamli texnologiyalarga haddan tashqari bog'lanish kabi omillar maktabgacha yoshdagi bolalarda salomatlik madaniyatini shakllantirish zaruratini yanada kuchaytirmoqda. Shu bois, pedagogika fanida salomatlikka qadriyatli munosabatni shakllantirishning ilmiy asoslari, pedagogik shart-sharoitlari va samarali tamoyillarini aniqlash muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqot mavzusining dolzarbliigi shundan iboratki, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar salomatligini mustahkamlashga qaratilgan ishlar ko'pincha fragmentar xarakterga ega bo'lib, ular tizimli yondashuv asosida yetarlicha tashkil etilmayapti. Holbuki, salomatlikka qadriyatli munosabatni shakllantirish faqatgina jismoniy tarbiya mashg'ulotlari bilan cheklanib qolmay, balki ta'lim-tarbiya jarayonining barcha komponentlarini qamrab oluvchi kompleks pedagogik jarayon sifatida tashkil etilishi lozim.

Shu nuqtai nazardan, maktabgacha yoshdagi bolalarda salomatlikka qadriyatli munosabatni shakllantirish tamoyillarini aniqlash, ularning mazmun-mohiyatini ochib berish hamda amaliyotga joriy etish mexanizmlarini ishlab chiqish muhim ilmiy muammo sifatida qaraladi. Ushbu maqolada aynan mazkur masalaning nazariy-pedagogik asoslari tahlil qilinib, samarali tamoyillar tizimi asoslab beriladi.

Adabiyotlar sharhi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda salomatlikka qadriyatli munosabatni shakllantirish masalasi pedagogika, psixologiya va sog'liqni saqlash sohalarining kesishgan nuqtasida joylashgan kompleks muammo sifatida ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan. Ushbu yo'nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar bolalarning salomatlik madaniyatini shakllantirishda yosh xususiyatlarini hisobga olish, faoliyatga asoslangan yondashuv va muhitning ta'siri muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi.

Xorijiy tadqiqotchilar orasida Jean Piaget bolalar rivojlanishining kognitiv bosqichlari nazariyasida maktabgacha yoshdagi bolalar uchun amaliy faoliyat va tajriba orqali bilim olish muhimligini asoslab bergan. Uning fikricha, bola atrof-muhit bilan faol o'zaro ta'sir jarayonida sog'lom turmushga oid tasavvurlarni egallaydi. Bu esa salomatlikka oid qadriyatlarning shakllanishida faoliyatga asoslangan yondashuv zarurligini ko'rsatadi.

Shuningdek, Lev Vygotskyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasida bola rivojida ijtimoiy muhit va kattalar bilan hamkorlik hal qiluvchi rol o'ynashi ta'kidlanadi. Vygotskiy "yaqin rivojlanish zonasi" konsepsiyasi orqali bolalarga sog'lom turmush tarzini o'rgatishda pedagog va ota-onalarning yo'naltiruvchi faoliyati muhimligini asoslab

beradi. Bu yondashuv salomatlikka qadriyatli munosabatni shakllantirishda ijtimoiy omillarning ustuvorligini ko'rsatadi.

Maktabgacha ta'lim metodikasida Maria Montessori tomonidan ishlab chiqilgan pedagogik tizim alohida ahamiyatga ega. Montessori metodikasida bolaning mustaqilligi, harakat faolligi va muhit bilan o'zaro ta'siri asosiy o'rin tutadi. Ushbu yondashuv bolalarda gigiyena, tozalik va sog'lom odatlarni mustaqil shakllantirishga xizmat qiladi, bu esa salomatlikka nisbatan ichki motivatsiyani kuchaytiradi.

Salomatlikni saqlash va rivojlantirishga oid xalqaro yondashuvlarda World Health Organization tomonidan ilgari surilgan "salomatlik" tushunchasi keng talqin qilinib, u nafaqat kasallik yo'qligi, balki to'liq jismoniy, ruhiy va ijtimoiy farovonlik holati sifatida izohlanadi. Mazkur konsepsiya maktabgacha ta'limda salomatlikka qadriyatli munosabatni kompleks yondashuv asosida shakllantirish zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Pedagogik tadqiqotlarda sog'lom turmush tarzini shakllantirish masalasi Valeriy Slastenin, Boris Likhachev kabi olimlar tomonidan ham keng yoritilgan. Ular ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida sog'lom hayot tarzini shakllantirishni pedagogik tizimning ajralmas qismi sifatida ko'rsatadi. Ayniqsa, Slastenin pedagogik jarayonda qadriyatlar tizimini shakllantirishni shaxs kamolotining muhim sharti sifatida baholaydi.

O'zbekistonlik olimlardan Abdulla Avloni o'zining "Turkiy Guliston yoxud axloq" asarida sog'lom turmush tarzi va jismoniy tarbiyaning axloqiy tarbiya bilan uzviy bog'liqligini ta'kidlagan. U sog'lom tan va sog'lom ruh uyg'unligini shaxs kamolotining asosiy omili sifatida talqin etadi. Zamonaviy o'zbek pedagogikasida ham maktabgacha ta'limda salomatlik madaniyatini shakllantirish masalalari bir qator tadqiqotlarda yoritilib, unda milliy qadriyatlar va an'analarning ahamiyati alohida ko'rsatib o'tiladi. So'nggi yillarda olib borilgan ilmiy izlanishlar (masalan, sog'lom turmush tarzini shakllantirishga oid metodik tadqiqotlar) shuni ko'rsatadiki, bolalarda salomatlikka qadriyatli munosabatni shakllantirishda integrativ yondashuv, ya'ni jismoniy tarbiya, gigiyena, psixologik barqarorlik va ijtimoiy muhitni uyg'un holda tashkil etish muhim hisoblanadi. Shu bilan birga, o'yin faoliyati, interfaol metodlar va sog'lom muhit yaratish ushbu jarayonning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Yuqoridagi ilmiy qarashlar tahlili shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda salomatlikka qadriyatli munosabatni shakllantirish ko'p omilli, tizimli va pedagogik jihatdan asoslangan jarayon bo'lib, u shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatga asoslangan hamda integrativ yondashuvlar asosida amalga oshirilishi zarur.

Muhokama va natijalar. Tadqiqot jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalarda salomatlikka qadriyatli munosabatni shakllantirish samaradorligini aniqlash maqsadida tajriba-sinov ishlari tashkil etildi. Tadqiqotda jami 80 nafar maktabgacha yoshdagi bola ishtirok etdi va ular teng ravishda nazorat hamda tajriba guruhlariga (har biri 40 nafardan) ajratildi. Tajriba guruhida ishlab chiqilgan pedagogik tamoyillar asosida maxsus metodik

ishlar olib borildi, nazorat guruhida esa an'anaviy yondashuv asosida ta'lim-tarbiya jarayoni davom ettirildi.

Tajriba-sinov ishlarida bolalarning salomatlikka qadriyatli munosabati quyidagi mezonlar asosida baholandi: sog'lom turmush tarzi haqidagi bilimlar darajasi, gigiyenik ko'nikmalarni bajarish, jismoniy faollikdagi ishtirok, hamda sog'lom odatlarga nisbatan motivatsiya. Mazkur ko'rsatkichlar asosida bolalar uch darajaga ajratildi: past (reproduktiv), o'rta (qisman mustaqil) va yuqori (ijodiy).

Tajriba boshida har ikki guruh natijalari deyarli bir xil ko'rsatkichni namoyon etdi. Biroq, tajriba yakunida sezilarli ijobiy o'zgarishlar aynan tajriba guruhida kuzatildi. Xususan, tajriba guruhida yuqori darajadagi bolalar ulushi 22 foizdan 47 foizga oshgan bo'lsa, nazorat guruhida bu ko'rsatkich 24 foizdan 31 foizgacha o'sdi. Past darajadagi ko'rsatkich esa tajriba guruhida 38 foizdan 15 foizgacha kamaygan, nazorat guruhida esa 36 foizdan 28 foizgacha qisqargan. Quyidagi jadvalda tajriba natijalari umumlashtirilgan:

Ko'rsatkich darajasi	Tajriba guruhi (boshlang'ich)	Tajriba guruhi (yakuniy)	Nazorat guruhi (boshlang'ich)	Nazorat guruhi (yakuniy)
Past	38%	15%	36%	28%
O'rta	40%	38%	40%	41%
Yuqori	22%	47%	24%	31%

Natijalar tahlili shuni ko'rsatadiki, ishlab chiqilgan pedagogik tamoyillar — integrativ yondashuv, faoliyatga asoslangan ta'lim, shaxsga yo'naltirilganlik va uzluksizlik — bolalarda salomatlikka nisbatan ongli va qadriyatli munosabatni shakllantirishda yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Ayniqsa, o'yin faoliyati orqali sog'lom odatlarni shakllantirish, gigiyenik mashg'ulotlarni interfaol metodlar asosida tashkil etish va ot-onalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish ijobiy natijalarga olib keldi. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, bolalarda salomatlikka qadriyatli munosabatni shakllantirish faqat bilim berish bilan cheklanmay, balki ularning kundalik faoliyatiga sog'lom odatlarni singdirish orqali amalga oshirilgandagina samarali bo'ladi. Shu bois, pedagogik jarayonda bolalarning mustaqil harakatlari, qiziqishlari va ehtiyojlariga tayangan holda tashkil etilgan mashg'ulotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Umuman olganda, olingan natijalar tadqiqot gipotezasining to'g'riligini tasdiqlab, maktabgacha yoshdagi bolalarda salomatlikka qadriyatli munosabatni shakllantirishda tizimli va ilmiy asoslangan yondashuvning zarurligini ko'rsatdi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari maktabgacha yoshdagi bolalarda salomatlikka qadriyatli munosabatni shakllantirish pedagogik jihatdan murakkab, ammo tizimli yondashuv asosida samarali tashkil etilishi mumkin bo'lgan jarayon ekanligini ko'rsatdi. Tahlillar shuni tasdiqladiki, bolalarda sog'lom turmush tarziga oid bilimlarni shakllantirish bilan bir qatorda, ularni kundalik hayot faoliyatiga tatbiq etish, ya'ni gigiyenik ko'nikmalar, jismoniy faollik va sog'lom odatlarni amaliy jihatdan mustahkamlash muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan pedagogik tamoyillar — integrativlik, shaxsga yo'naltirilganlik, faoliyatga asoslanganlik va uzluksizlik — bolalarda

salomatlikka nisbatan ongli, barqaror va qadriyatli munosabatni shakllantirishda yuqori samaradorlikni ta'minlashi aniqlandi. Ayniqsa, o'yin faoliyati, interfaol metodlar hamda oilaviy va ta'lim muassasasi hamkorligi asosida tashkil etilgan tarbiyaviy ishlar bolalarning sog'lom turmush tarziga bo'lgan ijobiy munosabatini sezilarli darajada kuchaytirdi. Shuningdek, tajriba-sinov natijalari bolalarning salomatlikka oid xulq-atvori va motivatsiyasida ijobiy dinamik o'zgarishlar yuz berganini ko'rsatdi. Bu esa pedagogik jarayonni maqsadga yo'naltirilgan holda tashkil etish orqali salomatlik madaniyatini erta yoshdan shakllantirish mumkinligini isbotlaydi. Shu bilan birga, mazkur jarayonda pedagoglarning metodik tayyorgarligi, ota-onalarning faol ishtiroki va sog'lom muhit yaratish muhim omillar sifatida namoyon bo'ldi. Umuman olganda, maktabgacha ta'lim tizimida salomatlikka qadriyatli munosabatni shakllantirish uzluksiz, kompleks va integrativ yondashuvni talab etadi hamda bu yo'nalishda ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar amaliyotda keng qo'llanilishi maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdulla Avloni. Turkiy Guliston yoxud axloq. – Toshkent: O'qituvchi, 1992. – 160 b.
2. Jean Piaget. The Psychology of the Child. – New York: Basic Books, 2000. – 173 p.
3. Lev Vygotsky. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – 159 p.
4. Maria Montessori. The Absorbent Mind. – New York: Holt, Rinehart and Winston, 1967. – 297 p.
5. World Health Organization. Constitution of the World Health Organization. – Geneva: WHO, 1948. – 18 p.
6. Valeriy Slastenin. Pedagogika: uchebnoe posobie. – Moskva: Akademiya, 2002. – 576 s.
7. Boris Likhachev. Pedagogika: kurs lektsiy. – Moskva: Vldos, 1999. – 464 s.
8. UNESCO. Early Childhood Care and Education. – Paris: UNESCO Publishing, 2015. – 120 p.
9. Urie Bronfenbrenner. The Ecology of Human Development. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979. – 330 p.
10. David Elkind. The Power of Play: Learning What Comes Naturally. – Cambridge, MA: Da Capo Press, 2007. – 240 p.